

Del ser al fer: Ignasi de Loiola i l'home modern

Diego Sola, professor d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona (diegosola@ub.edu)

TEXT DE LA CONFERÈNCIA PRONUNCIADA EL 13 D'OCTUBRE DE 2022 A LA SALA DE
MANUSCRITS DE LA BIBLIOTECA DE FONTS ANTIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Benvolguts i benvolgudes:

En primer lloc, vagi per endavant el meu agraïment al Vicerector d'Activitats Culturals i Patrimoni, Dr. Agustí Alcoberro, per la seva generosa presentació, i un agraïment a les companyes i companys de la Biblioteca de Fons Antic de la Universitat de Barcelona per l'esforç, l'ajuda, la implicació i per totes les facilitats que han fet possible aquesta exposició. També volem expressar l'agraïment a les companyes del taller de restauració del CRAI per les obres que han estat «arreglades» expressament per a aquesta mostra. Una exposició que s'emmarca en la celebració del IX Congrés d'Història Moderna de Catalunya: El món d'Ignasi de Loiola. Religió, cultura i societat als segles XVI-XVII, organitzat per l'Àrea d'Història Moderna de la nostra universitat, en coorganització amb l'Ajuntament de Manresa, en ocasió dels 500 anys de l'arribada del reformador basc Ignasi de Loiola a Catalunya.

[Ignasi, medieval i modern]

El títol de la conferència apunta als següents objectius: entendre què pensava Ignasi, d'on va treure els seus posicionaments envers la fe, la vida i la salvació i, a partir d'aquí, què va fer i quina lògica tingué aquest àmbit d'actuació dins d'aquell procés que hem anomenat la «formació del món modern». Partint de la premissa, essencial sempre per a l'estudi dels fets i processos del passat, de la història com a procés lineal però amarat de continuïtats: Ignasi, certament, encarnà una espiritualitat i un projecte adaptats a les inquietuds del seu segle, que fou un temps de canvis accelerats, de tensions religioses molt importants, d'inquietuds i insatisfaccions que van dur, entre d'altres, al trencament d'una unitat confessional d'Europa occidental que més o menys s'havia mantingut des de feia mil anys.

Però Ignasi era legatari, també, d'unes influències absolutament medievals. En aquesta conferència em referiré, molt especialment, a la forta empremta benedictina que té l'espiritualitat ignasiana. Una petja que és, de fet, montserratina.

Unes influències medievals que tanmateix cristal·litzen en un d'aquells moments frontissa que és el segle XIV i XV, el final de la Baixa Edat Mitjana, quan es posen els fonaments de la *devotio* moderna, que tot i que va arribar a la seva plenitud amb la *Imitatio Christi* de Tomàs de Kempis (c. 1420), tenia referents previs molt importants per a Ignasi com és el cas de la *Vita Christi* d'un monjo cartoixà anomenat Ludolf de Saxònia (mort el 1377 a la seva cartoixa d'Estrasburg).

Alhora, però, veient aquest fil que uniria una espiritualitat ignasiana amb dos protagonistes indiscutibles del món medieval com són el fenomen benedictí, amb orígens al segle VI, i el cartoixà, creat al segle XI, Ignasi no mancava d'una petja mendicant. És important remarcar aquest punt, ja que el tòpic historiogràfic ha dibuixat la idea que ell creà un edifici nou contrari o diferent a l'esperit creat pels successors de Francesc d'Assís i Domènec de Guzmán. Aquesta idea, però, està mediatitzada per la dura pugna entre jesuïtes i mendicants que es desenvoluparà al llarg dels segles XVII i especialment XVIII. En l'origen, tanmateix, Ignasi beu també de les fonts mendicants: cal tenir sempre en compte que el mètode de l'oració mental del qual Ignasi en fou un difusor de primer nivell a l'Occident catòlic, va ser una creació d'un sant franciscà, Bonaventura de Bagnoregio, al segle XIII. Ignasi de Loiola irromp, doncs, com un testimoni més d'un món de transició, de canvis i continuïtats, entre allò que la historiografia ha delimitat com a món medieval i món modern, i és, al final, un personatge de síntesi entre aquests dos móns.

Farem aquest viatge en els propers minuts a través de les fonts, a través d'alguns dels documents i obres que formen part d'aquesta exposició *Ignasi de Loiola, la Companyia de Jesús i Catalunya (1522-2022)*, posant el focus en el significatiu curs 1522-1523, que Ignasi el passà entre Manresa, Montserrat i Barcelona on, cap al 1524, en aquesta nostra institució que és la Universitat de Barcelona, Ignasi cursarà estudis de llatí, a l'Estudi General de la Rambla.

Ignasi de Loiola (1491-1556), després de caure ferit defensant Pamplona del setge dels francesos, i d'una llarga convalescència en què es lliurà a la lectura de vides de sants (i especialment l'esmentada *Vita Christi* de Ludolf del Cartoixà), es va dirigir cap a Barcelona amb el propòsit d'embarcar-se cap a Roma per obtenir el permís papal per anar a Terra Santa, decidit a seguir les passes de Jesús. De fet, sabem per la seva autobiografia que un

cop tornés de Terra Santa, barrinava la idea de fer-se cartoixà a la Cartoixa de Sevilla (com altres contemporanis fonamentals per al pensament modern, cas de Thomas More).

[Montserrat en la formació de l'espiritualitat ignasiana]¹

Entre 1522 i 1523 el soldat viu entre Montserrat i Manresa, on el descobriment de la seva vocació –la conversió– el reté. Fruit de la reforma de l'abat Garcia Jiménez de Cisneros (1455-1510), però també de la contribució de religiosos vinculats a Montserrat com l'ermità Bernat Boil, home de confiança de Ferran II i del seu germà Joan d'Aragó, arquebisbe de Saragossa, l'abadia benedictina havia guanyat fama pels seus confessors i els monjos eren apreciats com a consellers espirituals.

Així, Ignasi va trobar en el benedictí Joan Chanon la persona que encaminà la seva *reforma interior*. Dies més tard, establert a Manresa de manera indefinida durant mesos, el peregrí va reflexionar sobre la seva relació amb Déu i es cultivava en literatura espiritual, com ell mateix indica a la seva *Autobiografia*:

*«Ultra de sus siete horas de oración, se ocupaba en ayudar algunas almas que allí le venían a buscar, en cosas espirituales, y todo lo más del día que le vacaba daba a pensar en cosas de Dios, de lo que había aquel día meditado o leído (...).»*²

El propi passatge de la 'conversió' d'Ignasi és molt curull en detalls d'allò que podríem dir el marc mental d'Ignasi:

«17. Y fuese su camino de Montserrate, pensando, como siempre solía, en las hazañas que había de hacer por amor de Dios. Y como tenía todo el entendimiento lleno de aquellas cosas, Amadís de Gaula y de semejantes libros, veníanle algunas cosas al pensamiento semejantes a aquellas; y así se determinó de velar sus armas toda una noche, sin sentarse ni acostarse, mas a ratos en pie y a ratos de rodillas, delante el altar de nuestra Señora de Montserrate, adonde tenía determinado dejar sus vestidos y vestirse las armas de Cristo. Pues partido de este lugar, fuese, según su costumbre, pensando en sus propósitos; y llegado a Montserrate, después de hecha oración y concertado con el confesor, se confesó por escrito generalmente, y duró la confesión tres días; y concertó con el confesor que mandase recoger la mula, y

---

¹ En aquest i el següent apartat transmeto part del treball presentat al VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya de 2018, dins la comunicació «Pregar i meditar a la Catalunya del Cinc-cents: Ignasi de Loiola i la devotio moderna montserratina», dins *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Universitat de Barcelona, 2019, pp. 1118-1136.

² Aquesta i les cites següents de la vida d'Ignasi són extretes de: IGNASI DE LOIOLA, *Obras completas*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1997.

que la espada y el puñal colgase en la iglesia en el altar de nuestra Señora. Y éste fué el primer hombre a quien descubrió su determinación, porque hasta entonces a ningún confesor lo había descubierto.

18. La víspera de nuestra Señora de Marzo en la noche, el año de 22, se fué lo más secretamente que pudo a un pobre, y despojándose de todos sus vestidos, los dió a un pobre, y se vistió de su deseado vestido, y se fué a hincar de rodillas delante el altar de nuestra Señora; y una vez desta manera, y otras en pie, con su bordón en la mano, pasó toda la noche. Y en amaneciendo se partió por no ser conocido, y se fué, no el camino derecho de Barcelona, donde ballaría muchos que le conociesen y le honrasen, mas desvióse a un pueblo, que se dice Manresa, donde determinaba estar en un hospital algunos días, y también notar algunas cosas en su libro, que llevaba él muy guardado, y con que iba muy consolado». ³

Els *Exercicis espirituals* de Sant Ignasi neixen fruit de la seva experiència a Montserrat i Manresa, i del contacte amb la *devotio* moderna montserratina. El fundador de la Companyia de Jesús recull la metodologia de l'oració mental, que no era original de Montserrat però que ell coneix a través de les obres de l'abat Garcia Jiménez de Cisneros i, potser, de l'abat Burgos, condensant, i cito al gran teòleg jesuïta francès Gaston Fessard, «d'una manera exemplar i típica la seva pròpia experiència de convertit i sant, fent-ne un mètode de decisió aplicable a tothom i a la vegada un manual d'ascesi que inicia l'ànima en la vida mística». ⁴

Però, d'on venia, espiritualment parlant, Ignasi?

Ignasi, no ho oblidem, és fill d'una espiritualitat popular baixmedieval que poc tenia a veure amb els mètodes de l'ascesi, l'oració mental i la individualitat de l'experiència religiosa (que seran les claus de Cisneros i del propi reformador base). Una espiritualitat penitencial, més focalitzada en el càstig que no pas en el perdó (la reconciliació), reproductora, sovint, d'una religiositat supèrflua, poc raonada i d'un context de manca de formació religiosa (també entre el clergat).

Erasmus de Rotterdam (1466-1536) va ser el més agut observador i sàtir d'aquesta espiritualitat, al seu *Elogi de la Follia* (1509):

«XL. (...) Els segueixen molt de prop els qui tenen el convenciment, insensat però encisador, que si poden contemplar una talla o una pintura de sant Cristòfol, llarg com un polifem, no es moriran aquell dia, que si adrecen a una imatge de santa Bàrbara les oracions prescrites, tornaran estalvis de la guerra, o bé que si fan

---

³ Gaston FESSARD, *La dialectique ignatienne des Exercices spirituels (documents inédits)*, citat i traduït a Josep M. RAMBLA, Introducció, IGNASI DE LOIOLA, *Exercicis espirituals*, Barcelona, Fragmenta, 201.

⁴ *Op. cit.*, p. 23.

la visita a sant Erasme en uns certs dies, amb uns ciris i amb unes certes pregàries, esdevindran rics aviat. En sant Jordi hi han trobat un altre Hèrcules. (...)

Remarquem, encara, que tots els països vindiquen la propietat d'algun sant particular, que té unes atribucions específiques i un culte determinat: l'un cura el mal de queixal, l'altre assisteix les parteres, un altre torna els objectes robats, aquest dóna auxili als naufrags, aquell gaurda els ramats; i així els restants, car fóra massa llarg d'enumerar-los tots. N'hi ha que tenen virtut per a moltes coses, especialment la Verge Mare de Déu, a qui el comú dels homes atribueix gairebé més poder que al seu Fill».

[Una ratio studiorum espiritual]

Tornem, però, a 1522. Ignasi a Manresa i a Montserrat. Cisneros (abat de 1493-1510), cosí-germà del cardenal Francisco Jiménez de Cisneros, el gran col·laborador dels Reis Catòlics, havia arribat a Montserrat amb tretze monjos val·lisoletans més el juny de 1493 i prengué possessió del monestir com a prior, esdevenint abat el 1499. Tal i com va escriure l'historiador, cardenal i monjo de Montserrat Anselm Albareda,

«Les seves guspines eixides del Claustre calaren foc lluny del Monestir, i encengueren en molts cors el desig de la perfecció cristiana i de la santificació pròpia mitjançant la pràctica dels Exercicis Espirituals. Hom pot parlar positivament de l'Escola ascètica cisneriana, el deixeble més excel·lent de la qual ha estat Sant Ignasi de Loyola (...).»⁵

Albareda apunta a una característica essencial de l'abadiat de Cisneros, la creació d'una escola espiritual o *ratio studiorum* ascètic, que hauria tingut com a manual de referència l'*Exercitatorium vitae spiritualis* o *Exercitatorio de la vida espiritual*, editat simultàniament en llatí i castellà a l'impremta montserratina l'any 1500. Incardinat dins la tradició de la *devotio moderna* amb una nova proposta d'oració mental, el *Exercitatorio* va tenir un recorregut editorial important dins la literatura d'espiritualitat del segle XVI per ell mateix i per l'elaboració d'una compilació del mètode de pregària cisneriana en el *Compendio breve de Exercicios espirituales*, obra anònima però sortida d'un monjo de la mateixa escola espiritual de Montserrat, redactada en un moment indefinit entre la mort de l'abat, el 1510, i la seva publicació impresa, el 1555.

L'aparició d'aquests manuals de perfeccionament personal mitjançant la pregària, la meditació i la contemplació dibuixen la imatge d'un Montserrat que en el tombant del segle

---

⁵ Anselm M. ALBAREDA, *Història de Montserrat*, Montserrat, Monestir de Montserrat, 1931, p. 99.

XV al XVI va esdevenir un focus espiritual-ascètic amb origen també en la fama dels seus confessors. Així, Ignasi s'endinsà en l'espiritualitat benedictina del santuari de la mà de Dom Juan Chanon, el monjo que el va confessar i que va guiar les seves primeres passes després de l'experiència de conversió del soldat en home disposat a seguir Crist.

Com a monestir benedictí, la comunitat de monjos de Montserrat es regia des de la seva fundació i fins el dia d'avui per la Regla de Sant Benet (RB), un text del segle VI on Benet de Núrsia establí els fonaments d'una escola espiritual «del servei diví» (RB Pròleg, 45). En la vida del monjo, l'adoració i contemplació de Déu és el centre, expressada en la pràctica de la pregària. Benet va prestar especial atenció a l'actitud que els religiosos havien d'observar en la pregària. Hi dedica un breu però precís capítol, amb una instrucció final sobre la que García Jiménez de Cisneros i Ignasi de Loiola edificaran el seu mètode de pregària:

«Creiem que Déu és present a tot arreu i que els ulls del Senyor en tot lloc esguarden els bons i els dolents; però això, creguem-ho sobretot sense cap mena de dubte, quan som a l'ofici diví.

Per tant, recordem-nos sempre d'allò que diu el profeta: Serviu el Senyor amb temor; i encara: Salmegeu amb gust; i: Us vull cantar a la presència dels àngels. Així, doncs, considerem com cal estar a la presència de la divinitat i dels seus àngels, i mantinguem-nos de tal manera a la salmòdia, que el nostre pensament estigui d'acord amb la nostra veu.»

«Ut mens concordet voci nostrae». La prescripció final de Sant Benet alerta els monjos contra el risc de distracció i la vivència rutinària de la pregària, una realitat ineludible en la quotidianitat dels monestirs. La concentració esdevenia clau per una pregària reeixida. Davant del risc d'un ofici diví mecànic i poc sentit, els tractadistes de l'oració mental, com Jiménez de Cisneros, van construir una metodologia de la pregària que tenia fonaments en l'espiritualitat monàstica medieval d'arrels eremítiques. Així, un precedent havia estat l'obra escrita del cartoixà Guigó II (mort el 1192), prior de la Chartreuse, casa principal d'un orde religiós inspirat en l'ideal eremita de Bru de Colònia (1030-1101). En el seu escrit *Scala claustralium*, traduït habitualment com *L'escala dels monjos*, Guigó va presentar un camí de vida contemplativa recolzat en els quatre graons d'una escala: lectura de la Bíblia, meditació, pregària i contemplació

La crítica interna dels textos, com la desenvolupada pel jesuïta Xavier Melloni, assenyalava les coincidències entre la metodologia cisneriana i els exercicis de Sant Ignasi (per exemple, en l'ús de regles i consells per a la contemplació, i en altres consideracions metodològiques per

encaminar la pregària). L'anàlisi textual, però, evidencia també la independència del text ignasià en l'estructura dels exercicis (quatre setmanes, front les sis setmanes del *Compendio* i l'estructura en set dies, clarament monàstica, del *Exercitatorio de la vida spiritual*), independència també constatable en la incorporació d'elements genuïns que semblen ser del fundador jesuïta.

Creiem que dos dels elements més rellevants de l'escola espiritual montserratina que Ignasi va experimentar a Montserrat i va prendre en préstec per al seu propi exercitatori és la pròpia concepció alliberadora de l'ofici diví (la pregària i la vetlla) i la pròpia concepció benedictina de la humilitat, que predisposa l'home per a la seva conversió. Sobre la importància de l'ofici diví, ja hem vist com Sant Benet es mostrava preocupat per posar d'acord la paraula amb la ment en la lloança de Déu, ja des dels mateixos inicis del monacat occidental. Mil anys més tard, a les seves comunitats, Cisneros va impulsar una reforma espiritual i un programa d'estudis que posés els seus monjos en el camí de la concordança veu-ment-esperit. Així, Cisneros recorda als seus exercitants, seguint amb la tradició benedictina, que la nit és el temps més convenient per a pregar, predilecció nocturna que no deixa de reproduir també els *Exercicis* ignasians.

Melloni assenyala que el *Compendio breve de Ejercicios espirituales* (c. 1520) podria tractar-se «*de un eslabón en la sucesión de dos grandes tradiciones: la benedictina y la de la Compañía de Jesús*».⁶ Tradicionalment el text s'ha atribuït al successor de Cisneros al capdavant de l'abadia montserratina, Pedro de Burgos: així ho va suggerir el P. Albareda, datant la compilació de l'obra entorn l'any 1520 (fent del tot impossible atribuir el text al mateix Cisneros, com la tradició montserratina des del segle XVII havia fet). Albareda escriu:

«*L'Abat Burgos fou el deixeble preferit del P. Cisneros, i continuà integralment l'obra començada per ell a Montserrat; sabem que fou un fervent admirador de les obres espirituals del gran abat i que les propagà arreu. És molt natural que el deixeble predilecte fes un resum de les obres del Mestre, per tal de fer més avinent i posar a mans de tothom les doctrines tan venerades.*»

Més avinent i posar a mans de tothom: la transmissió als laics. Entre els lectors del manual de síntesi de l'escola espiritual de Montserrat es va trobar Ignasi de Loiola.

Creiem que dos dels elements més rellevants de l'escola espiritual montserratina que Ignasi va experimentar a Montserrat i va prendre en préstec per al seu propi exercitatori és la

---

⁶ Xavier MELLONI, *Compendio breve de Ejercicios Espirituales. Un monje de Montserrat (siglo XVI)*, estudi introductor i notes de X. MELLONI, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 2006.

pròpia concepció alliberadora de l'ofici diví (la pregària i la vetlla) i la pròpia concepció benedictina de la humilitat, que predisposa l'home per a la seva conversió.

Quant al tractament que Sant Benet fa de la humilitat, el *Compendio breve* fa una glossa dels dotze graus de la humilitat (capítols 498-510) que el fundador benedictí va incloure a la seva regla: (1) temor de Déu, (2) no estimar la pròpia voluntat, (3) obediència, (4) paciència, (5) franquesa i admissió de faltes, (6) humiliació, (7) sinceritat, (8) fidelitat a la regla i als superiors, (9) silenci i discreció en les respostes, (10) seriositat, (11) parquedat, (12) humilitat en el gest i en cos. Els *Exercicis* recullen la humilitat benedictina en una síntesi de tres graus o camins per assolir aquesta humilitat, exclausturada, és a dir, sense les consideracions comunitàries i monàstiques del text de Sant Benet.

En l'elaboració de la proposta espiritual ignasiana, l'element novedós és el fet de concebre la salvació com un procés que requereix una profunda «preparació espiritual» de la qual els *Exercicis* de Sant Ignasi intentaran donar unes instruccions. En aquesta nova proposta els sacraments cristians continuen sent fonamentals i irrenunciables: Déu actua i es fa present a través d'ells. Però no tenen efecte ni són possibles sense una preparació, individual, de l'individu. Una preparació que ha de cobrir tots els àmbits de la vida d'un home i una dona. N'és exemple, en aquesta exposició, la tria del *Modo de ajudar a ben morir, als qui per malaltia, ò per injusticia moren* (obra publicada a Barcelona el 1605). El seu autor, Pere Gil (1550-1622), enguany fa quatre-cents anys de la seva mort, fou rector dels col·legis de Santa Maria de Betlem de Barcelona i de Montsion de Mallorca, provincial de la corona d'Aragó, procurador del procés de canonització d'Ignasi de Loiola (culminada el 1622, precisament) i impulsor de la fundació de la Cova de Sant Ignasi de Manresa, a més d'autor d'una notable obra de geografia i d'història natural (*Llibre primer de la història catalana en lo qual se tracta d'història o descripció natural, ço és, de coses naturals de Catalunya*).

[Ignasi després de 1522: algunes claus de comprensió]

En la seva estada a Catalunya, entre Manresa, Montserrat i després Barcelona, Ignasi de Loiola va posar els fonaments de la seva doble obra vital: l'espiritualitat ignasiana (plasmada en els *Exercicis*) i la Companyia de Jesús, que no es començaria a gestar fins anys més tard. Voldria ara fer alguns apuntaments sobre la interpretació d'Ignasi en el context de la modernitat, i quins són els elements clars de canvi respecte a la tradició anterior.

Cal no oblidar que, en el context del segle XVI, Ignasi és un reformador religiós que actua com un laic (no va ser ordenat prevere fins el 1537, a Venècia, tenint ja 46 anys i havent creat una fraternitat religiosa que actuava, diguem, en els marges de la institucionalitat eclesial). En el moment de concebre els *Exercicis espirituals* som davant d'una espiritualitat d'un laic que escriu i s'adreça a laics (també Kempis va escriure pensant tant en consagrats com en laics, però ell mateix era canonge agustinià). Per tant, tot i que acabi sent un públic destinatari habitual, d'entrada, no és una proposta per a monjos o preveres, exclusivament.

D'altra banda, el fenomen ignasià-jesuïta cal inscriure'l com un moviment universitari: la Companyia es va gestar a la Sorbona de París (a partir de la seva arribada el 1528): Ignasi es trobà allà amb Diego Laínez, el mallorquí Jeroni Nadal, un joveníssim Juan Alfonso Polanco o Francesc Xavier, que formarien el nucli fundacional de la *Societas Iesu*. L'etapa d'estudis a París resultà fonamental per a la definició de l'antropologia ignasiana. Ignasi estudiava filosofia (a la Sorbona va obtenir el títol de *magister* en Filosofia) i entrà en contacte amb el pensament de molts diversos autors, entre els quals voldria destacar la figura de Nicolau de Cusa (1401-1464), natural de Renània. Considerat un personatge clau en la transició del pensament medieval al del Renaixement, se l'hi ha atribuït, tradicionalment, la condició de primer filòsof de l'època moderna. De nou, però, som davant d'un personatge del seu temps, d'una època de transicions. No en debades, el pensament del Cusà bevia directament del de Ramon Llull, permetent el trànsit del lul·lisme del món medieval al modern. De Nicolau de Cusa Ignasi aprendrà el cristocentrisme com una expressió, en realitat, antropocèntrica, tot posant el focus en la idea que en Crist s'havia fet precisament la idea d'humanitat (és, per tant, l'abandonament del teocentrisme pur de segles anteriors). Incorporava, també, la individualitat com a tasca humana fonamental (aquí cal identificar també les influències del Mestre Eckhart, dominic i místic dels segles XIII i XIV, que defensà la idea de la universalitat del progrés individual, a través de la qual la persona humana és en ella mateixa un arquetip de sí mateixa en la seva perfecció; posant Déu davant dels seus ulls, la persona arriba a la seva pròpia forma ideal, i amb ella, a la veritable personalitat humana i divina). Finalment, del Cusà Ignasi aprendrà l'experiència de l'home pur: amb l'assoliment d'aquest estadi, l'home ultrapassava la pròpia condició material del món i podia aprendre a viure en aquest món en «llibertat» (*vivere libero*, un ideal fonamental de l'Humanisme).

[Del ser al fer, a tall de conclusió]

De la formació de la Companyia de Jesús en va sortir un nou ideal religiós per a l'època moderna: el carisma missioner. Aquest, no era exclusiu dels jesuïtes (ja els franciscans havien estat grans missioners a l'Edat Mitjana). La novetat era, però, que en l'època de la primera mundialització aquest carisma esdevenia central de la vida religiosa: es creava un individu consagrat que actuava gairebé sempre *in itinere* (en el camí), un activista religiós al servei de les necessitats de l'Església catòlica en el seu segle més convuls a causa del cisma religiós. Abans, l'ideal religiós medieval s'havia consolidat en el model clerical regular (el monjo, la monja, de claustre i de regla, és l'exponent de la religiositat fins al segle XV, amb una transformació important, però, a partir del segle XIII, amb el sorgiment dels ordes regulars mendicants, que actuen a les ciutats i en els seus carrers i esglésies públiques). Els jesuïtes van impulsar amb força el nou ideal a través d'una política missional d'abast internacional, de la qual el navarrès Francesc Xavier en fou el principal arquitecte des de la primera Companyia.

Aquest ideal es va plasmar a Roma en el seu projecte «universal»: Ignasi va fundar el Col·legi Romà i el Col·legi Alemany (pòstumament es fundà el Col·legi Anglès)... des d'on es formaven missioners per actuar tant dins com fora de les fronteres de la Cristiandat. Tot plegat obeïa i responia a les necessitats de l'Església universal a través del més que conegut quart vot jesuïta: l'obediència al pontífex romà. La pròpia morfologia institucional de la Companyia era tota una novetat. Pau III els naturalitzà eclesialment (1540) com un «institut de clergues regulars»: en «forma legal» eren monjos que no feien de monjos; hi havia una *regula*, les *Constitucions*, però aquesta es fonamentava en un principi d'acció: «l'agent multiplicador» jesuïta, la força i metodologia que havia de permetre el canvi i la transformació de la realitat i, en definitiva, de les societats cristianes.

Per dur a terme tot aquest projecte de ruptura amb el món anterior (o de fundació, més aviat, de quelcom nou), els jesuïtes van voler participar de les novetats intel·lectuals del seu segle, connectant els seus estudis amb les aportacions de la nova ciència del Renaixement i l'Humanisme (a l'exposició, volgutament, hem introduït la figura de José de Acosta, el gran naturalista jesuïta del segle XVI, autor de la fonamental *Historia natural y moral de las Indias* de 1590, que esdevingué l'enciclopèdia de referència de temes americans per a bona part de l'Edat Moderna).

Finalment quan, el 1622, el papa Gregori XV va canonitzar Ignasi de Loiola (seixanta-sis anys després de la seva mort), culminava també (juntament amb la canonització d'altres figures contemporànies del segle XVI com Francesc Xavier, Teresa d'Àvila i Felip Neri) la fixació d'un model de santedat «modern»: aleshores, l'Església catòlica promovia a la santedat a figures que resultaven properes als fidels, en el temps i l'espai, i que destacaven, sobretot, per la seva humanitat, recordada i identificada encara per persones vives o espais urbans i locals on la petja d'aquestes figures era recent i de fort impacte. Ignasi, tant en vida com en mort, havia actuat com una persona i figura d'un «temps nou».